

Was dat in de besloten sfeer van de huiskamer, de leestafel van het koffiehuis (zie ook afb. 81), of inderdaad in de publieke ruimte van de straat, staande voor een winkelruit of kiosk? In hoeverre waren de Nederlandse prenten onderdeel van een internationale beeldcultuur, getuige de leesbibliotheken en 'tjdingzalen' die rond 1900 op diverse plekken in het straatbeeld verschenen en waar tevens buitenlandse geïllustreerde pers

te vinden was? Met andere woorden: de betekenis van de prenten ligt niet alleen in *wie* en *wat* erop te zien is, maar ook in de omgeving waarin zij gepubliceerd en bekeken werden. *Tussen politiek en publiek* biedt gelukkig een heel goed vertrekpunt om verder na te denken over deze verbanden.

Anne Petterson, Radboud Universiteit Nijmegen

Jules Prast, *De mannen achter De Standaard. Geschiedenis van een antirevolutionair dagblad* (Brave New Books; Amsterdam, 2018) 238 p., €23,55 ISBN 9789402183351

Een krant in bedrijf

Wie enigszins bekend is met de Nederlandse geschiedenis van de pers of het protestantisme, kent *De Standaard*. De krant van Abraham Kuyper, opgericht in 1872, speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming en presentatie van de gereformeerden als kerkelijke en maatschappelijke groepering in Nederland. Kuyper was de onbetwiste leider van deze groep, die een enorme organisatorische werklust aan de dag legde. Hij stond immers ook aan de wieg van de Anti-Revolutionaire Partij (1879), de Vrije Universiteit (1880) en de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892). Tot vorig jaar ontbrak het evenwel nog aan een monografie over *De Standaard*. Het boek van historicus Jules Prast brengt daar verandering in en werpt licht op de situatie achter de schermen van dit dagblad. En dat is hoognodig, want zo schrijft Prast: Kuyper is 'zo goed als allesbeheersend in het beeld van de eerste decennia van het bestaan van de krant'.

Prast beschrijft in zijn boek de voor-geschiedenis en de bedrijfseconomische situatie van de eerste vijftien jaar van *De Standaard*. Prast begint de voorgeschiedenis met het Reveil, een religieuze opwekkingsbeweging die begin negentiende eeuw begon. Deze beweging bestaat uit orthodoxe protestanten die de nadruk leggen op persoonlijke geloofsbeleving en de verspreiding van hun geloof. De belangrijkste woordvoerder is historicus Groen van Prinsterer. Hij is kritisch over de 'beginselloosheid' van de bestaande pers en publiceert eigen periodieken, *Nederlandsche Gedachten* en *De Nederlander*. De kosten zijn hoog en de inkomsten beperkt, waardoor deze media het slechts enkele jaren volhouden. Desondanks beschouwt Prast hem als wegbereider van *De Standaard*: Groen mobiliseert vanuit het conservatieve kamp een antirevolutionaire groepering en maakt hen vertrouwd met eigen persorganen. Met de afschaffing van het dagbladzegel (1869) verdwijnt een

grote kostenpost. Het motiveert Kuiper; hij koopt *De Heraut*, opgericht in 1850, en maakt er in 1871 een weekblad voor orthodoxe protestanten van. Het weekblad richt zich vooral op kerkelijk nieuws. Het is een succes en daarom richt Kuiper ook een dagblad voor politieke berichtgeving op, *De Standaard* (1872).

De Nederlandsche Stoomdrukkerij gaat de krant drukken en de administratie komt in handen van de Heraut-Vereeniging. Kuiper is de spil in het geheel. Bij de *Rotterdamsche Courant* haalt hij de uitgever J.H. Kruyt weg, die medewerker wordt. De eerste jaren van het bestaan lijdt *De Standaard* verlies. Dit komt volgens Prast doordat de oprichters vooral oog hebben voor de ideële doelstelling: een antirevolutionair politiek geluid. Over die politieke koers ontstaat binnen een aantal jaren een conflict. Een aantal vermogende geldschietters wenst een meer conservatieve koers. Kuiper volgt echter de antirevolutionaire lijn van Groen. Een breuk is onafwendbaar. Een aantal geldschietters trekt zich terug en uitgever Kruyt neemt het dagblad over van de Heraut-Vereeniging. Hij brengt de kosten omlaag en verwerft een aandelenkapitaal. Hier is Prast op zijn best: hij rekent het vermoedelijke aantal aandeelhouders voor, rond de 300, en bespreekt de geografische spreiding van deze mensen. Het bedrijfsmatige succes van het dagblad is ondenkbaar zonder Kruyt; desondanks ontdoet Kuiper zich na een aantal jaren van hem. Dit heeft alles te maken met de Doleantie, de grote kerkscheuring die zich in 1886 onder leiding van Kuiper voltrekt. Het probleem is namelijk dat Kruyt de Hervormde Kerk trouw blijft. Hij wenst als uitgever beide partijen te bedienen. Kuiper vindt het echter onverteenbaar dat zijn gereformeerde krant in

hervormde handen blijft. Na een gouden handdruk scheiden hun wegen. Prast concludeert: 'Hoewel de verbetering van het rendement van *De Standaard* in de jaren 1874-1887 in niet onbelangrijke mate zijn (Kruyts) verdienste was, heeft men hem stilletjes laten weggaan bij de krant; ook achteraf heeft bijna niemand hem ooit de lof toegezwaaid, die hij verdiende.' Bij dezen.

De mannen achter De Standaard is een opmerkelijk boek. Het onderzoek dat eraan ten grondslag ligt, deed Prast in de jaren tachtig. Het moest een proefschrift worden, maar dat is er nooit van gekomen. In 2018 is het oorspronkelijke manuscript, dat op details is verbeterd, alsnog gepubliceerd. In de tussentijd heeft Prast geen aanvullend bronnen- of literatuuronderzoek gedaan. De meest recente publicatie waarnaar hij verwijst, stamt uit 1989. Door nieuwere publicaties te negeren, zoals een bundel van George Harinck en Dik Kuiper, *Anderhalve eeuw protestantse periodieke pers* (1999), verhoudt het boek zich niet tot de huidige historiografie. Het is een typisch product uit de jaren tachtig: destijds richtten pershistorici zich hoofdzakelijk op de organisatorische en bedrijfsmatige aspecten van mediabedrijven. Sinds de jaren negentig zijn steeds meer historici zich op de inhoud van kranten gaan richten (geholpen door de digitalisering van krantenmateriaal). Is het boek van Prast hierdoor onwelkom? Welnee. Hij brengt op basis van historisch archiefmateriaal het bedrijf achter het dagblad in kaart. Maar het is wachten op de historicus die zijn werk gebruikt om werk te maken van de essentie van *De Standaard*: de journalistiek.

Christoph van den Belt, Vrije Universiteit